

VÝVOJOVÉ DETERMINANTY kultúry v rozhlasovej komunikácii na Slovensku

DEVELOPMENT OF CULTURAL FRAMEWORKS IN RADIO BROADCASTING IN SLOVAKIA

Viera LEHOCZKÁ

ABSTRACT:

In August 2010 there elapsed 84 years from a successful start of regular radio broadcasting in Slovakia, under the brand "Radiojournal". In the process of cultural-historical development in our country, the Slovak Radio has established itself as a representative of the unique cultural and artistic values in the line of mass media communication to overcome the complex evolution, whereas it has lost no importance not even under the influence of competing forms of mass media (modern press, television and Internet). Its fruitful history started with its foundation as a part of the Czechoslovak Society Radiojournal, later continued as an institution of the independent Slovak State in World War II, and then in the socialist Czechoslovakia too, and finally it established itself as a considerable public-service institution after 1990. At present, since January 2011 it has been operating and broadcasting in a merged public-service institution RTVS in a common body with the Slovak Television. The Slovak Radio in a line of its forerunners has gradually created conditions for the nationwide providing of audio-acoustic services for public in the sphere of radio broadcasting in the sense of a national, independent, informational, cultural and educational institution. Influence of the Slovak Radio, which contributed to the cultural and civilization development, may be in this connection understood as a specific cultural phenomenon in the sense of emancipation anchor attaching of the radio in the culture as expression of cultural reference to life. During more than eighty years of its existence, the mission of the oldest Slovak electronic medium was changed and amended, particularly by broadening its technical capabilities and programme forms. In its broadcasting, it systemically and comprehensively surveys the cultural events in its entire scope, where the expressive potential of high quality music and a literary word of sound-modulated communication have its irrecoverable position. A significant phenomenon of the Slovak Radio as a part of the current culture during its historical development has penetrated very intensively into the society, and even now it affects all spheres of social life, and opens the fundamental question of synchronizing them with the cultural past and national specificities in the context of moral and ethical responsibility and also high value criteria. The historical development of broadcasting has created supporting pillars for a balanced cultural tradition of public service in national and European level. In terms of cultural and historical significance the Slovak Radio played a dominant role with music and dramatic ensembles, but not only as disseminators of culture, but also as significant components of increase of audience. Culture and art keep their positions in radio communications just through SR broadcasting. During eighty years of its existence, the public-service Slovak Radio built a gradual transformation of its own wide-ranging backstage

PhDr. Viera Lehoczká, PhD.
Masmediálna analytička a univerzitná pedagogička
Katedra masmediálnej komunikácie FMK UCM Trnava
Nám. J. Herdu 2, Trnava
viera.lehoczka@gmail.com

Pedagogicky pôsobí od roku 1988. Orientuje sa na teoretické analýzy, východiská a praktické súvislosti masmediálnej komunikácie a kultúry so špecializáciou na rozhlasové a verejnoprávne masmédiá, otázky jazykovej kultúry, žurnalistickej produkcie, profesionálnej rečovej interpretácie a moderácie, ako aj na kulturologickú vedeckú bázu a kontexty mediálnej výchovy. V rokoch 1986 – 2006 aktívne pôsobila v pozícii externej spolupracovníčky so Slovenským rozhlasom so zameraním na kultúru a vzdelávanie a v rámci viacerých vysielacích okruhov ako redaktorka a moderátorka. Je tiež členkou komisií rôznych súťažných a vzdelávacích projektov, pôsobí ako odborná posudzovateľka a kritička s orientáciou najmä na oblasť rozhlasovej komunikácie a vysielania. Je autorkou najnovšej učebnice ucelenej teórie rozhlasovej komunikácie z roku 2005 (v spoluautorstve s PhDr. Evou Chudinovou). Najnovším teoretickým výstupom je monografia Transkultúrne kontexty v rozhlasovej komunikácii verejnoprávneho rozhlasu (UCM, 2010).

and creative broadcasting centres, whether dramatic ensembles or musical groups, in a course of program content production systematically implementing various genres and forms of broadcasting. Influence of the Slovak Radio contributed to the cultural and civilization development and in this context it can be understood as a specific cultural phenomenon firmly integrated into a cultural competence for life. High-quality and successful program structure of the Slovak Radio stays on the use of long-term programming experience of Slovak radio-broadcasting and on the tradition of the predecessors and is destined to balanced offer of programs in relation to majority and minority groups of listeners. Reaching and acquiring the young population is one of the latest trends in the public-service Slovak Radio practice. Importance of the Slovak Radio for its listeners is its value orientation for culture and education above all regarding a commercial offer at dual radio market in Slovakia. At the Slovak market, the Slovak Radio maintains a distinct cultural-mediation position as a broad area for the time-tested quality of the broadcasting.

KEY WORDS:

radio, company Radiojournal, cultural and social institution, broadcasting, culture, radio communications, programme structure, programme lines, radio production, radio units, music

Historické kontexty vzniku a počiatkov rozhlasového vysielania na území Slovenska

Deväť desaťročí (od roku 1920) sa spolipodieľa celosvetový fenomén rozhlasového vysielania ako aktívny činiteľ vývojových a kultúrno-civilizačných trendov, v súvislosti s podmienkami systému politických, ekonomických a kultúrnych reálií, ako aj pod vplyvom transformácie zmien poznania a potrieb jednotlivca do celej spoločnosti.

S pôsobením rozhlasu na našom území sú bytostne späté dejiny a vývoj našej národnej kultúry, s rozhlasovým vysielaním rástlo národné povedomie, rozhlas aktívne pôsobil pri všetkých zlomových dejinných udalostiach, ako aj historicky významných kultúrnych súvislostiach. *Slovenský rozhlas ako kultúrny fenomén v línii svojich predchodcov v takmer 85-ročnej histórii prešiel zložitým vývojom, ako významná kultúrno-spoločenská inštitúcia pôsobila v niekoľkých spoločensko-politických systémoch, pričom reprezentovala rozličné úrovne záujmov: od počiatkov ako súčasť československej spoločnosti Radiojournal, neskôr ako inštitúcia samostatného Slovenského štátu a následne v rámci socialistického Československa.* Československo, popri Veľkej Británii, Nemecku, Francúzsku a Dánsku sa zaradilo medzi prvé európske krajiny s úspešným nástupom do éry rozhlasovej komunikácie, bolo teda po Veľkej Británii druhou európskou krajinou s pravidelným rozhlasovým vysielaním.¹ Subjektom v oblasti rozhlasového vysielania sa stala spoločnosť zameraná na výrobu rozhlasových prijímačov Radioslavia a Spolok českých žurnalistov. Vznik československej rozhlasovej spoločnosti pod názvom Obchodní společnost Radiojournal zpravodajství rádiatelefonické, spoločnosť s. r. o, ktorá získala monopolné právo na tvorbu rozhlasových relácií, znamenal začiatok pravidelného rozhlasového vysielania na území Československa (od 18. 5. 1923). Bola to súkromná podnikateľská spoločnosť, na kmeňovom kapitáli spoločnosti sa pôvodne podieľali výlučne súkromné osoby a spolky.

Význam činnosti, ktorú spoločnosť Radiojournal vykonávala, nadobúdala narastajúcu tendenciu v kultúrno-spoločenskej i politickej sfére, čo v konečnom dôsledku vyústilo do výraznej reorganizácie už v roku 1925, kedy vstúpila do spoločnosti štátna správa. Štát, ktorý sa stal jej majoritným vlastníkom, reprezentovaný Ministerstvom pôšt a telegrafov, získal kontrolu nad činnosťou spoločnosti Radiojournal.² Napriek počiatočnému provizóriu vysielacieho štúdia (absentovali profesionálne mikrofóny, zvukovo-zosilňovacie zariadenia) existencia pražského vysielania zaznamenala v kultúrno-spoločenskom živote spoločnosti významný posun. Programová štruktúra Radiojournalu bola v tom čase založená na jednoduchom modeli kombinácie interpretovaného slova

a hudby, prezentovali ju hudobný, literárno-reportážny a prednáškovo-spravodajský odbor. Vedenie Radiojournalu rátať s postupným zriaďovaním mimopražských pobočiek. 1. septembra 1924 začalo vysielat štúdio v Brne. Po Prahe a Brne spoločnosť rozšírila svoje pôsobenie aj na územie Slovenska. Pred zriadením vysielacích centier v Bratislave a v Košiciach sa zavŕšila konsolidácia pomerov v pražskom ústredí. Bratislavská pobočka prišla na rad ako tretia, a to o necelé dva roky neskôr po spustení vysielania v Brne.

Spoločensko-ekonomické podmienky na Slovensku po prvej svetovej vojne neposkytovali takmer žiadne možnosti pre rádiatelefonické pokusy, ktoré by mohli prerásť do pravidelného rozhlasového vysielania. Predovšetkým absencia výrobných kapacít, kapitálu, ale aj profesijné možnosti realizácie tvorby vysielania ovplyvňovali možnosti. *Založenie bratislavského štúdia urýchlili predovšetkým spoločensko-politické a kultúrno-civilizačné motívy.* Obyvateľstvo mnohonárodnostnej Bratislavy v tej dobe malo možnosti počúvať výlučne vysielanie maďarského a rakúskeho rozhlasu. Keďže slovenské obyvateľstvo nemalo možnosť počúvať vysielanie vo svojej materinskej reči, politické vedenie mladej krajiny presadzovalo myšlienku podporiť vedomie československej štátnosti, čo bolo v prvých rokoch existencie nového štátneho útvaru veľmi dôležité, vybudovaním rozhlasového štúdia v Bratislave. Toto rozhodnutie vyvolalo značnú nevoľu u odporcov novej štátnej reality, obyvatelia, predovšetkým s nemeckým pôvodom, zdôvodňovali svoje negatívne stanovisko k slovenskému rozhlasovému vysielaniu zhoršením signálu a počutelnosti Rádía Viedeň. Zároveň požadovali, aby sa časť vysielania z Bratislavy realizovala v nemeckej reči.³

Za počiatky rozhlasového vysielania môžeme považovať montážne práce na treťom československom vysielacom, ktoré sa skončili v polovici júla 1926. Sídлом prvého vysielateľa, ktorý pokrýval celé územie Bratislavy a okolia, sa stala budova policajného riaditeľstva na Špitálskej ulici, avšak signál sa vyznačoval pomerne nízkou technologickou kvalitou, ktorá sa prejavovala v nestabilite príjmu. *Pokusné vysielanie v rámci Bratislavy sa v éteri ozvalo 18. júla 1926 zo strechy budovy bratislavského Policajného riaditeľstva – s úvodným oslovením: Haló, tu Bratislava! Prvé systematické rozhlasové vysielanie na Slovensku bolo odštartované 3. augusta 1926 z provizórne vybaveného priestoru – v spoločenskej sále Vládnej budovy (dnešná koncertná Moyzesova sieň Slovenskej filharmónie), z ktorého sa šířili správy, umelecké slovo a hudba, pravidelné každodenné vysielanie sa začalo realizovať od 2. októbra 1926.*

Vysielanie spočiatku trvalo cca dve hodiny denne, vysielalo sa spravidla medzi šiestou a ôsmou hodinou večer, pričom nedeľné vysielanie malo aj dopoludňajší program. Technické a priestorové vybavenie štúdia, ktoré zriadili na javisku Veľkej sály Vládnej budovy (túto si prenajímali rozličné kultúrne spolky, preto často dochádzalo k zmenám pôvodne plánovaného programu) bolo veľmi skromné. Absencia nahrávacej techniky si vyžadovala všetky vstupy, relácie a programy vysielat priamo, resp. naživo. Počiatočné vysielanie sa realizovalo bezprostredne, za priamej účasti účinkujúcich, keďže spoločnosť Radiojournal vo svojich počiatkoch nedisponovala technickým zariadením na zhotovenie a reprodukciu zvukového záznamu. Až od roku 1927 boli odvysielané prvé žurnalistické reportáže a športové, tzv. krajové prenosy (v roku 1927 bratislavské štúdio vysielalo prvý prenos z futbalového stretnutia), pričom kvantitu i kvalitu reportážnej tvorby tvarovali slabé technické podmienky.

Tvarovanie kultúrno-umeleckej línie v počiatočnom štádiu rozvoja rozhlasového vysielania na Slovensku

Koncepcia pôvodného zámeru spravodajskej profilácie vo vysielaní rozhlasu, keďže mal spočiatku výrazný programový akcent na spravodajstve (pramenil z názvu Radiojournal, československé spravodajstvo rádiatelegrafické), sa od prvých dní vysielania rozvíjala do širokospektrálneho rozmeru a širšieho smerovania, s osobitným akcentom na kultúru a umenie. Spoločensko-kultúrny dopyt po kvalitatívnych princípoch a tradičných hodnotách v rozhlasom vysielaní boli predmetom mnohých odborných diskusií, pričom sa očakávalo, že Radiojournal bude v porovnaní s masovou funkciou zábavy v ponuke dobového filmového priemyslu koncipovať na náročnejších princípoch.

¹ Dostupné na internete: <http://www.radio.cz/cz/static/historie-radia-praha/historie-cro>

² Profesionálne technické vybavenie zastrešovala rádiodiagnostická stanica Kbely pri Prahe. PATZÁKOVÁ, A. J.: Prvních deset let Československého rozhlasu, Praha. 1935, s. 17 – 18.

³ Záznamy sa objavujú nielen v bratislavských novinách Pressburger Zeitung, ale aj v maďarských časopisoch a novinách, vychádzajúcich v Budapešti. Bližšie pozri napr.: Pressburger Zeitung (október 1926). Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Radiojournal pôsobil na centralistickom princípe, pražské ústredie rozhodovalo o všetkých ekonomických, programových ako i personálnych otázkach jednotlivých pobočiek, pričom z jednoznačnej koncepcie programovej štruktúry bratislavská redakcia preberala dvojtretinový podiel z vysielania po linkách z Prahy a Brna, a od roku 1929 aj z Košíc a Ostravy (z celkového objemu programu, ktorý vysielala pripravovala teda vlastné relácie len približne v tretinovom zastúpení).

Personálne vybavenie bratislavského štúdia Radiojournalu bolo veľmi skromné. *Prvým riaditeľom odbočky Radiojournalu sa stal bývalý župan a diplomat Ladislav Moysš, tajomníkom bol Július Randýšek. Hudobnú časť prebral riaditeľ Slovenského národného divadla Oskar Nedbal, ktorý bol v tom čase významnou osobnosťou európskeho hudobného života a pre vedenie Radiojournalu aj dostatočnou zárukou umeleckých kvalít pripravovaných relácií (vďaka nemu mali hudobné programy umeleckú úroveň). Profesor Hudobnej akadémie Miloš Ruppeldt bol hudobným referentom. Ako prvý ponuku Radiojournalu starat' sa popri svojej práci aj o rozhlasové relácie prijal profesor Miloš Ruppeldt.* Potenciálnymi účinkujúcimi v programoch rozhlasu boli redaktori, publicisti, hudobníci, literáti, divadelní herci, speváci, osvetoví pracovníci, učitelia, spevokoly a súbory. Medzi prvých uchádzačov o priazeň rozhlasového obecnstva patrili speváci a hudobníci z divadla a Hudobnej akadémie.

Publicistické a umelecko-dokumentárne rozhlasové relácie zaostávali za hudobnými (počiatkové dôvody mali personálny charakter). Tento typ vysielania suploval rozhlas predovšetkým priamymi prenosmi z repertoáru Slovenského národného divadla. *Vznik slovenského rozhlasového dramatického vysielania datujeme od 24. 12. 1926, kedy bola odvysielaná Prostonárodná betlehemská hra v režii Janka Borodáča.*⁴

17. apríla 1927 sa začalo vysielanie z Košíc, pričom jeho programy mohli počúvať len obyvatelia východného Slovenska. Rozhlasové štúdio v Košiciach pracovalo samostatne iba dva roky, a to pod vedením Emila Ruska. Zameralo sa predovšetkým na tvorbu literárno-dramatických programov a čoskoro dosahovali v tomto smere oveľa lepšie výsledky ako Bratislava. *V roku 1927 košické štúdio odvysielalo rozhlasový prenos hry Ludmily Tesařovej Vodníkova Hanička, čím datujeme vznik pravidelnej sobotňajšej dramatickej relácie pre deti a mládež. V roku 1929 z Košíc vysielal rozhlas prvú pôvodnú slovenskú rozhlasovú hru Sukničár (autorom bol Jozef Joštiak).*⁶

V roku 1929 spoločnosť Radiojournal vytvorila spojenie medzi košickým a bratislavským rozhlasom, ktoré prinieslo vzájomné prelínanie vysielania bratislavského, pražského a brnianskeho programu. Pod vplyvom kultúrno-spoločenských pomerov vybavenosť medzivojnového Slovenska vysielacími zariadeniami potvrdila uplatnenie nového masového média. Košické štúdio pracovalo do roku 1938. V dôsledku politických udalostí a pričlenenia Košíc k Maďarsku štúdio demontovali a premiestnili do Prešova, pričom väčšina jeho pracovníkov odišla do Bratislavy.

*Od počiatkov rozhlasového vysielania na našom území do tridsiatych rokov kultúrna produkcia spočívala z veľkej časti na vystúpeniach spevákov a hudobníkov Slovenského národného divadla a na priamych prenosoch z jeho operných predstavení. Prvým operným titulom, s ktorým sa takto poslucháči mohli stretnúť, bola Traviata Giuseppe Verdiho, vysielaná 3. októbra 1926. Radiojournal sa tak stal prvou európskou rozhlasovou spoločnosťou, ktorá uskutočnila prenos z divadelného predstavenia.*⁷ Na základe zmluvy, ktorá ukotvila záväzok v rámci dvoch sezón v rokoch 1927 – 1929, preberal Radiojournal na Slovensku do vysielania pravidelne z ponuky operných a operetných predstavení Slovenského národného divadla. Taktiež sa dramaturgia vysielania zameriavala na vysielanie celovečerných prenosov z operných scén československej republiky. V prvých rokoch vysielania z Bratislavy i Košíc dominovala popri opere najmä komorná hudba.

V rámci bratislavskej pobočky Radiojournalu v roku 1929 bol založený prvý profesionálny symfonický orchester. Krátko na to bol rozhlasový orchester založený aj v Košiciach. Všetky orchestre Radiojournalu, pôsobiace v Prahe, v Brne, v Ostrave, v Bratislave i v Košiciach, mali výhradné zameranie ako štúdiové telesá, s vylúčením priameho kontaktu s verejnosťou. Spoločenská potreba vzniku hudobných telies pri rozhlasovej inštitúcii na profesionálnej úrovni bola výsledkom kultúrno-civilizačného vývoja. Ich prínos spočíval nielen v dobovej interpretácii hudby na najvyššej kvalitatívnej úrovni v súvislosti s hudobným vysielaním, ale vychádzal predovšetkým z kultúrno-historického hľadiska, z významu a hodnoty zvukových zápisov pre nasledujúce generácie.

Začiatkom tridsiatych rokov sa realizovala špecializácia jednotlivých rozhlasových staníc na určité druhy hudby. Pražský orchester preferoval predovšetkým klasický symfonický repertoár, štúdio v Brne bolo zamerané na populárnu hudbu, Ostravské vysielanie na zábavnú a tanečnú hudbu. Bratislavská pobočka Radiojournalu

sa prednostne orientovala na žánre populárnej scény a zábavnej hudby (v interpretácii salónnych orchestrov ako zmes melódii z operiet, najznámejších melódii z oper, ale aj úprav skladieb nových autorov), neskôr zohrala svoju rolu pri vzniku slovenskej tanečnej hudby. Z bratislavského vysielania zaznievali aj cigánske hudby, najmä prenosom z kaviarní Reduta či Štefánka.

Symfonickú hudbu uvádzalo bratislavské vysielanie len v obmedzenom rozsahu, pričom nielen slovenskú tvorbu, ale i zahraničné diela a interpretov sa pokúsil vo väčšej miere presadiť Alexander Moyzes (v roku 1937 ako riaditeľ hudobného vysielania). Zasadil do vysielania prvý hudobno-vzdelávací cyklus Ako sa využívala slovenská hudba. V roku 1938 založil detský rozhlasový zbor, ktorý účinkoval vo vysielaní pre školy.

Od prvých dní vysielania zaznievala v programe bratislavského rozhlasu aj slovenská ľudová hudba, najčastejšie v úpravách pre spev a klavír alebo pre zbor. Bratislavskí dramaturgovia uprednostňovali autentický folklór. Od roku 1930 bratislavská pobočka Radiojournalu uskutočňovala prenosy folklóru priamo zo slovenských dedín formou kumulovaného vysielania hudobného a literárneho oddelenia, pričom žurnalistický text, resp. reč redaktora mala formu štylizovanej priamej reportáže.

Začiatkom 40-tych rokov sa na základe rozhodnutia nového vedenia rozhlasu začali organizovať symfonické a komorné koncerty Orchestra Slovenského rozhlasu pre verejnosť.⁸ Počas vojnových rokov sa stali významnou bratislavskou kultúrnou udalosťou. Slovenský rozhlas vysielal v nemalej miere i zábavnú a tanečnú hudbu. V reláciách dominovala domáca umelecká tvorba, avšak vo veľkej miere sa vysielali aj diela nemeckých autorov. V oblasti folklórnych žánrov sa presadzovalo najmä zborové a orchestrálné spracovanie ľudovej piesne. V programe Slobodného slovenského vysieláča (SSV), ktorý sa postupom času rozširoval, boli vo veľkej miere produkované slovné a hudobné pásma, montáže, dramatisácie poézie i rozhlasové hry, ktoré odzrkadľovali hlboký entuziazmus pracovníkov rozhlasu a ich odhodlanie prezentovať prostredníctvom rozhlasového éteru trvalé a nespochybniteľné kultúrne a umelecké hodnoty. V jeho skromných, daným možnostiam uspôsobených, hudobných programoch, sa využívali najmä gramoplatne.

*Rozhlas na území Slovenska sa stal od počiatkov integrálnou súčasťou prúdu kultúrno-spoločenských zmien, ktoré u nás nastali po prvej svetovej vojne. Stal sa rovnocenným fenoménom popri významných národno-kultúrnych inštitúciách, ako boli univerzity, divadlá, múzeá, noviny či galérie. „Slovenské štúdiá Radiojournalu si aj napriek nedostatočnej rádiifikácii krajiny, zapríčinennej najmä chudobou prevažnej časti obyvateľstva, vydobyli postavenie jedných z najuznávanejších kultúrnych inštitúcií.“*⁹

Technické a spoločensko-ekonomické podmienky prvých desaťročí vývoja rozhlasu

Na rozdiel od vyspelých krajín, kde sa rozhlas stal reálnym masovým médium od počiatkov vysielania v dvadsiatych rokoch, na Slovensku nemožno hovoriť o masovom príjme. Poslucháči pribúdali pomaly, keďže rozhlasový prijímač sa zaradil medzi luxusný tovar. Koncom dvadsiatych rokov, kedy bola zavedená výroba lacnejších prijímačov, tzv. kryštálik, boli znížené aj koncesionárske poplatky, rozhlas zaznamenal výraznejší prelom.

Napriek ekonomicko-finančným problémom sa rozhlas prezentoval ako životaschopné masové médium s pevnou koncepciou programu a stále sa rozrastajúcim auditoriom. Postupne sa udomácnil nielen ako nový prostriedok šírenia masových informácií, ale predovšetkým ako inštitúcia šírenia kultúry, vzdelávania, výchovy a zábavy. Vysielanie v tomto období svojou informatívnou a kultúrno-umeleckou úrovňou zastrešovalo jeden z najpodstatnejších kultúrnych fenoménov spoločnosti.

*V roku 1930 sa pôvodné štúdiá v Bratislave presídlili do nových, profesionálne upravených priestorov, pričom táto budova na Jakubovom námestí v Bratislave spĺňala najmodernejšie technické parametre vtedajšej požadovanej normy a úrovne. Pod vplyvom týchto zmien sa rozhlasové šírenie informácií kvalitatívne obohatilo, skvalitnila sa aj technická rýchlosť prenosu. Napriek mnohým počiatkovým, predovšetkým technickým nedostatkom sa rozhlasové vysielanie na Slovensku do konca tridsiatych rokov udomácnilo, podarilo sa mu vytvoriť vlastné stotisícové audiódium.*¹⁰

4 DRAXLER, V. Kalendárium. In: Z histórie Slovenského rozhlasu. Dostupné na internete: <http://www.slovak-radio.sk/radioinet/depozit/rozhlas80/index.html>

5 DRAXLER, V. Kalendárium. In: Z histórie Slovenského rozhlasu. Dostupné na internete: <http://www.slovak-radio.sk/radioinet/depozit/rozhlas80/index.html>

6 <http://www.rozhlas.sk/inetportal/web/docs/vyrocnasprava2004.pdf>

7 DRAXLER, V. Slovenské rozhlasové dramatické vysielanie 1926 – 1960. Bratislava : Československý rozhlas, 1985, s. 18.

8 Prvý koncert sa uskutočnil 17. apríla 1940. DRAXLER, V. Kalendárium. In: Z histórie Slovenského rozhlasu. Dostupné na internete: <http://www.slovakradio.sk/radioinet/depozit/rozhlas80/index.html>

9 DRAXLER, V. Slovenský rozhlas – jubilejný rok 1996. Bratislava : Slovenský rozhlas, 1996, s. 4.

10 KAMENEC, I. Fenomén rozhlasu v moderných slovenských dejinách. In: Príspevky k dejinám rozhlasu 6. Bratislava : Slovenský rozhlas, 2001.

Poslucháč na Slovensku dostával doposiaľ nevídaný tok informácií o vlastnej krajine i cudzine. Radiojournal sprístupnil slovenskej verejnosti kultúru, umenie a hudbu rôznych žánrov, štýlov a historických období a podporil kultúrno-výchovné aktivity. V novej inštitúcii našlo uplatnenie veľa schopných ľudí, ktorí na tvorbe pre rozhlas vyrástli v skutočné osobnosti slovenskej kultúry.

Zánikom prvej Československej republiky nastali v organizačnej štruktúre rozhlasu zásadné zmeny, predovšetkým skončila prvá etapa v histórii rozhlasu, zanikla spoločnosť Radiojournal. Vznik slovenského štátu 14. marca 1939 znamenal koniec jednotnej rozhlasovej organizácie ČSR. Prínos rozhlasového vysielania slovenských štúdií (pobočiek), ktoré sa napriek mnohým počiatočným problémom (v súvislosti s technickými, personálnymi a priestorovými ťažkosťami) relatívne rýchlo etablovali na významné vysielacie inštitúcie, bol jednoznačný, zaslúžil sa významne o napredovanie kultúrneho a duchovného života.

Od 6. júna 1939 sa rozhlasová činnosť na Slovensku pretransformovala do novej, samostatnej inštitúcie pod názvom Slovenský rozhlas, spoločnosť s ručením obmedzeným, ktorého majoritným vlastníkom bol štát. Riaditeľom hudobného odboru bol nadialej Alexander Moyzes, profesor teoretických predmetov a kompozície na Hudobnej a dramatickej akadémii v Bratislave.

V porovnaní so situáciou v predvojnovom období, kedy Bratislavská pobočka preberala väčšinu umeleckých a hudobných programov z českých staníc, po transformácii sa o ich realizáciu musela postarať výlučne domáca redakcia. V nových podmienkach, v pomerne zložitej technicko-realizačnej situácii, významný krok vpred predstavovalo zavedenie záznamovej techniky. Už začiatkom 40. rokov sa nahrávalo na voskové platne, neskôr na platne z iného materiálu, a od roku 1943 na filmy. Nahrávacie aparatúry umožňovali reprízovať odvysielané relácie a pozvoľna sa tak začal vytvárať aj archívny fond nahrávok. Obdobie vojnových rokov v súvislosti s politickou a spoločenskou krízovou situáciou v krajinách strednej Európy vnieslo zásadné zmeny do vývoja a podstaty rozhlasového vysielania a jeho kultúrneho poslania. Slovenský rozhlas bol priradený pod Úrad propagandy – vládnu inštitúciu, ktorá zastrešovala kultúrno-spoločenské dianie. Samostatnú, zložitú a predovšetkým historicky významnú etapu vytvoril za Slovenského národného povstania Povstalecký rozhlas v Banskej Bystrici. V roku 1943 zriadil rozhlas v spolupráci s Maticou slovenskou pravidelné vysielanie z Martina, ktoré prinášalo relácie autorsky pripravené skupinou pracovníkov Maticy, pričom úrady v máji 1944 zakázali túto činnosť.

V povojnovom období bolo potrebné zariadenia bratislavského rozhlasu ako aj vysieláče rekonštruovať (v roku 1944 pri bombardovaní Bratislavy bola zasiahnutá aj budova rozhlasu). Na oslobodenom území začal 10. februára 1945 z Košíc vysielateľ SNR, ktorý mal predovšetkým spoločensko-politickú funkciu.

Rozhlasové vysielanie bolo obnovené od 17. júna 1945 pod správou úradu Povereníctva SNR. Postupne sa do rozhlasového programu zaraďovali hudobno-slovné relácie a umelecko-dokumentárne pásma, pričom väčšina autorov pochádzala z banskobystrického povstaleckého rozhlasu. V tomto povojnovom období plnil rozhlas funkciu najmasovejšieho média. Popri vysielaní prostredníctvom prijímačov sprostredkovali reprodukované vysielanie amplióny obecných rozhlasov.

Legislatívne a spoločenské vplyvy na rozvoj kultúry v rozhlasovom vysielaní na Slovensku

Do vysielania vstúpili nové rozhlasové hudobno-umelecké telesá (do februára 1948 ostal vo vedení Alexander Moyzes) s cieľom povzniesť ich na úroveň iných európskych štátov. Vznikol Miešaný zbor Československého rozhlasu v Bratislave, ktorý spočiatku vystupoval vo vysielaní a neskôr aj na verejných koncertoch. V oblasti hudobného folklóru pôsobil nový inštrumentálny súbor Tatran. Aj pre zábavnú hudbu bolo treba zabezpečiť realizačné zázemie. Koncom roku 1946 programové riaditeľstvo uzavrelo zmluvu s tanečným orchestrom Gustáva Broma, ktorý účinkoval v bratislavskom rozhlase aj v nasledujúcom roku. Vysielanie a programovú štruktúru obohacovali rôzne hosťujúce telesá a skupiny. Osobitná pozornosť bola venovaná predovšetkým skvalitneniu umeleckej réžie a rozhlasového hudobného archívu.¹¹

V oblasti hudobného a umeleckého vysielania sa politické zmeny prejavili predovšetkým v legislatívnej oblasti. V roku 1948 parlament prijal zákon o rozhlase, ktorý priniesol poštátnenie Slovenského a Českého rozhlasu a zlúčenie do jednej celoštátnej organizácie Československého rozhlasu, ktorý sa s nástupom komunis-tického totalitného režimu stal účelovým prostriedkom propagandy a predovšetkým štátnej moci s významnými cenzúr-

11 V novembri 1946 priniesol programový týždenník Slobodný rozhlas úvodník, z ktorého je zrejme zameranie vtedajšieho hudobného a umeleckého vysielania. Blížšie pozri: VAJDÍČKA, L. Hudobné vysielanie rozhlasu na Slovensku v 20. storočí. In: Príspevky k dejinám rozhlasu 8. Bratislava : Slovenský rozhlas, 2003, s. 18.

nými a centralizačnými praktikami. Džez bol pre vysielanie takmer neprijateľný. Rozhlasové relácie mali poslucháča presvedčať, že ľud si tvorí socialistické umenie v podobe nových robotníckych a družstevníckych piesní.

Napriek rôznorodým problémom spoločensko-politického charakteru rozhlasové vedenie v päťdesiatych rokoch podporilo, umožnilo vznik a sprostredkovalo vysielanie početných kultúrno-umeleckých diel, ktoré dodnes tvoria súčasť národných kultúrnych hodnôt. Na pôde rozhlasovej inštitúcie boli založené nové rozhlasové hudobné a umelecké telesá. V septembri 1953 bol zároveň založený Detský spevácky zbor Československého rozhlasu v Bratislave, ktorého tradícia s mnohými obmenami pretrváva dodnes. V prvej polovici 50-tych rokov nastal výrazný rozmach v umelecko-dramatickej tvorbe, ktorej jednoznačným prejavom bol vznik Rozhlasového hereckého súboru v januári 1953 v Bratislave.

Pokiaľ ide o žurnalistickú, publicistickú tvorbu, výrazný posun k sprístupneniu kultúrno-umeleckej tvorby predstavoval nástup vysielania kultúrno-publicistického magazínu Pohľady do kultúry od novembra 1953, pričom sa stal stabilnou a výraznou súčasťou programovej štruktúry (zanikol v roku 1986). Možno ho jednoznačne považovať za predchodcu súčasného, porevolučného magazínu o kultúre pod názvom Zrkadlenie, s týždennou periodicitou a zaradením do vysielania na Rádiu Slovensko.

V roku 1957 vznikol Slovenský výbor pre rozhlas a televíziu (SVRT), obe médiá boli včlenené po jednotnú kompetenciu. Keďže v roku 1959 sa Československá televízia úplne oddlenila od Československého rozhlasu, poradný orgán Slovenský výbor pre rozhlas a televíziu zanikol. Prítomnosť a rozmach televízie priniesla pre vedenie a tvorivých pracovníkov rozhlasu novú výzvu postupovať invenčnejšie a vynaliezavejšie. Do popredia sa dostalo riešenie programovej diferenciácie s ohľadom na publikum, ktoré prinieslo nový pohľad na poslucháča. Jednoznačným potvrdením kladnej poslucháckej spätnej väzby boli mnohopočetná listová komunikácia poslucháčov. V snahe zvrátiť narastajúci pokles stabilného okruhu rozhlasových poslucháčov prešla rozhlasová inštitúcia výraznými zmenami, v zmysle posilnenia programovej štruktúry ako aj zdokonalenia technologického vybavenia.

Po organizačných úpravách a reorganizáciách sa v šesťdesiatych rokoch vo vysielaní rozhlasovej inštitúcie vytvorili podmienky na dva celoštátne okruhy. Prvý programový okruh Hviezda predstavoval informatívno-hudobné, rekreatívne prúdové vysielanie určené všetkým vekovým a sociálnym kategóriám. Od novembra 1962 spustil vysielanie druhý celoštátny okruh pod názvom Československo II, predchodca neskoršieho 3. programu a okruhu Devín, dnešného Rádia Devín, s programovou koncepciou určenou pre náročného poslucháča a s reláciami prevažne s kultúrno-umeleckým a náučno-vzdelávacím zameraním.

Vedenie Československého rozhlasu prijalo nové zásady a priority hudobno-slovného vysielania rozhlasu, ktoré sa stali prezentáciou racionálneho nazerania rozhlasových odborníkov, rešpektujúc požiadavky modernej doby. Znamenali prelom v prístupe k podielu slova a hudby, predovšetkým v otvorení možností v oblasti prezentácie štýlov populárnej hudby. V rannom vysielaní sa začala zaraďovať hudba prevažne zábavného a rytmického charakteru, s menším podielom folklórneho zastúpenia, v rámci hudobno-vzdelávacích relácií sa presadila požiadavka využívať vysvetľujúce slovo v úspornej a zhustenej forme, väčšie plochy náročnej hudby v maximálnom rozsahu 60 – 70 minút, pri priamych prenosoch sa využívali prevažne časti koncertov, opery a operety zaraďované v prevažnej miere v zostrihu, nočné koncerty sa vysielali striedavo na obidvoch hlavných okruhoch podľa charakteru dominanty večera.¹² V šesťdesiatych rokoch vznikli rozhlasové cykly o vývoji slovenskej tanečnej hudby, ale aj svetového džezu. Výrazným potvrdením smerovania názorov vedenia rozhlasovej inštitúcie, v súvislosti s presadzovaním štýlov popmusic do moderného životného štýlu spoločnosti, sa stalo vytvorenie vlastného interpretačného telesa pod názvom Tanečný orchester Československého rozhlasu v Bratislave v roku 1961, s cieľom interpretácie, propagácie a vlastnej tvorby skladieb populárnej hudby.

Pod vplyvom politickej situácie, po obsadení Československa vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968, bolo zastavené rozhlasové vysielanie a obnovené 3. septembra 1968. Politický návrh na federáciu médií priniesol výsledok asymetrického usporiadania. Činnosť rozhlasového vysielania s celofederálnou pôsobnosťou naďalej riadila federálna vláda. Na Slovensku bolo zriadené iba tzv. oblastné riaditeľstvo (pre Česko analogické oblastné riaditeľstvo nevzniklo). Obeťou „normalizácie“, ktorá začala krátko po udalostiach roku 1968, sa stala celá kultúra v krajine vrátane masmediálnej sféry, teda rozhlasovej i televíznej tvorby. Stranicke orgány zväzu skladateľov, VŠMU, ale aj vedenie Československého rozhlasu plnili normalizačné pokyny na ideových princípoch, s osobitným zámerom na oklieštenie vysielania populárnej hudby. Sprísnilo sa sledovanie proporcií programovej tanečnej hudby a obzvlášť prísne sa sledoval podiel skladieb z východoeurópskych krajín. Prirodzený vývoj brzdila cenzúra a previerky textov, ako aj mnohé iné zásahy.

12 HRK, J. Úlohy a poslanie hudobného vysielania v socialistickej spoločnosti In: Hudobný rozhlas II. Bratislava : Československý rozhlas, 1966, s. 54.

Od roku 1969 fungoval rozhlas na tzv. federatívnom princípe celoštátneho dvojazyčného vysielania, pričom koexistovali dva národné okruhy – Československý rozhlas v Čechách a Československý rozhlas na Slovensku, až do konca 80-tych rokov podliehalo vysielanie a koncepcia programovej štruktúry kontrole štátu. Základnými programovými útvarmi boli hlavné redakcie na čele so šéfredaktormi (V Bratislave sídlilo päť hlavných redakcií: spravodajstva a publicistiky, propagandy, literárno-dramatické, hudobné a mládežnícko-vzdelávacie).

Významným medzníkom sa stal rok 1972, v ktorom bolo spustené vysielanie predchodcu celoštátneho programového okruhu pod názvom Devín, s orientáciou na relácie pre náročného poslucháča, predovšetkým so záujmom o kultúru a umenie. V ponuke sa prezentovali predovšetkým umelecko-dramatická tvorba, literárna tvorba, koncerty arteficiálnej hudby, umelecko-dokumentárna publicistika.

Väčší priestor dostali hudobno-vzdelávacie a publicistické cykly (Posedenie pri hudbe, Dialógy s hudbou, Pozvánka do opery, Hviezdy operného neba). Vlastná produkcia vážnej hudby naďalej spočívala na Symfonickom orchestri Československého rozhlasu v Bratislave.

V oblasti hudobného folklóru znamenalo pre redakciu ľudovej hudby výrazné oživenie založenie vlastného Orchestra ľudových nástrojov Československého rozhlasu v Bratislave (OLUN) v roku 1976 (ktorý sa stal priamym nasledovníkom Ľudovej hudby Rinalda Oláha).

Významnou osobnosťou hudobného vysielania slovenskej populárnej hudby bol v tomto období Pavol Zelenay, významný slovenský hudobný skladateľ, ktorý otváral nové možnosti pre oblasť rockovej, džezovej a populárnej hudby vôbec v slovenskom rozhlasovom vysielaní. Ako vedúci redakcie populárnej hudby zastrešoval 4 hudobné oblasti. Počas jeho šéfovania v tejto funkcii stál rozhlas pri zrode všetkých vtedajších významných hudobných podujatí (Bratislavská lýra, Džezové dni, rozhlasová súťaž Takú mi zahraj).

V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch vznikli početné projekty podporujúce najmä oblasť tvorby umelecko-dokumentárnych pásiem a umeleckých žánrov, predovšetkým v podobe rozhlasových hier, ktoré svoju prezentačnú platformu uplatnili na festivaloch rozhlasových hier a dramatizácií literárnych diel. Úspechy zaznamenali rozhlas i v medzinárodnom súťažnom projekte folklórnych nahrávok Prix de musique folklorique de Radio Bratislava. Toto obdobie je charakteristické podporou tvorby mladých umelcov, pričom v tejto súvislosti vznikli dodnes pretrvávajúce relácie: Štúdio mladých, Komorná hudba, Akcenty – Rezonancie.

Nové kvalitatívne možnosti špecifickej rozhlasovej tvorby a rozšírenia možností vysielania priniesli priestorové a materiálno-technické podmienky v budove tzv. obrátenej pyramídy na Mýtnej ulici v Bratislave (od roku 1985). V tomto období bola úspešne obnovená tradícia relácie Dobré ráno, ktorá v značnej miere prinášala informácie o kultúrno-umeleckom dianí.

Vplyvy zmien po roku 1989 na kultúrny fenomén rozhlasového vysielania

Nástup novovznikajúceho systému mediálnej štrukturalizácie sa prejavil aj v oblasti rozhlasovej komunikácie, pod vplyvom spoločensko-politických udalostí, predovšetkým v novej inštitucionalizácii. Priamo vyvolal nadväzujúce legislatívne zmeny v potvrdení závažnosti verejnoprávnosti vo vysielaní v rámci demokratického režimu v krajine. Rozhlasový fenomén v období po spoločensko-politickom zlome v roku 1989 sa stal operatívnym prostriedkom informovanosti a komunikácie s verejnosťou. Zásadné spoločenské zmeny nadväzujúce na rozdelenie pôvodne spoločného československého štátu, v tej súvislosti i rozdelenie Československého rozhlasu, ako i prístupujúce mediálne reformy v samostatnej Slovenskej republike, odkryli závažné otázky súvisiace s rastúcim vplyvom komercializácie a rozmachom súkromného mediálneho sektora. Nástup trhového mechanizmu v podobe novej a silnej konkurencie súkromných prevádzkovateľov rozhlasového vysielania na území Slovenska, ako aj výrazné organizačné a programové reštrukturalizácie v zmysle nového zákona o Slovenskom rozhlase z roku 1991¹³ na verejnoprávných princípoch otvorila mediálno-legislatívnej transformácia pod vplyvom uzákonenia duálneho systému médií. Pod vplyvom tlaku tejto novej spoločensko-mediálnej situácie Slovenský rozhlas obohatil svoje vysielanie o nový, resp. tretí programový okruh – Rádio Rock FM (v súčasnosti Rádio_FM), ktoré oslovilo svojim programovým a obsahovým zameraním, ale aj hudobným charakterom, predovšetkým cieľovú skupinu mladej populácie. *Od 1. januára 1993 bol na základe zákona konštituovaný Slovenský rozhlas ako jediná celoštátna rozhlasová inštitúcia novej Slovenskej republiky, zároveň sa Slovenský rozhlas stal členom Európskej vysielacej únie (European Broadcasting Union) – EBU.*

13 Blížšie pozri Zákon SNR č. 255/1991 Zb. o Slovenskom rozhlase.

Významným krokom v rámci naplnenia vývoja verejnoprávnosti bolo spustenie vysielania Radia Slovakia International v slovenskom jazyku pre Slovákov žijúcich v zahraničí. Taktiež od roku 1993 sa vysielajú pre zahraničných poslucháčov v anglickom, francúzskom, ruskom, nemeckom a španielskom jazyku relácie o Slovensku. Nepriaznivú finančnú situáciu sa vedenie Slovenského rozhlasu rozhodlo v septembri v roku 1993 riešiť čiastočnou redukciou programových okruhov. Vysielanie na Devíne bolo dočasne pozastavené a časť jeho programu sa presunula na regionálny okruh Slovensko 3, čím sa znížila úroveň verejnoprávných princípov nielen v oblasti umeleckého, ale aj regionálneho vysielania, ktoré v čase uplatňovania duálneho systému bolo potrebné rozvíjať, nie utľmovať. Rádio Devín a Rádio Regina boli obnovené v pôvodnom rozsahu vysielania až v roku 1995. Rádio Regina bolo v roku 1996 ustanovené ako 4. okruh Slovenského rozhlasu, pričom sa popri Bratislavskej základni posilnila programová báza Banskobystrického a Košického štúdia, predovšetkým vo forme nových relácií, z ktorých mnohé sú súčasťou súčasnej programovej štruktúry.

V nových spoločenských podmienkach dramaturgia Slovenského rozhlasu vytvorila v roku 1996 organizačné predpoklady a založila fórum na prezentáciu rozhlasovej dramatickej tvorby pre deti a mládež vo forme Medzinárodného festivalu Prix Ex Aequo. Zúčastňuje sa tiež na rôznych medzinárodných festivaloch, kde prezentuje svoju umelecko-dramatickú a hudobnú tvorbu.

Od septembra 2000 Rádio Slovensko spolu s ostatnými ploformátovými okruhmi: Rádiom Devín, Rádiom Rock FM a Rádiom Regina tvorí v rámci Slovenského rozhlasu celok. Od apríla 2003 začal Slovenský rozhlas vysielať podľa inovovanej programovej štruktúry, ktorá mala za cieľ zdynamizovať, zároveň i obsahovo skvalitniť vysielanie spravodajstva a publicistiky na Rádiu Slovensko. Od septembra 2004 vstúpila do platnosti ďalšia sústava vyplývajúca z priorit programovej štruktúry, s cieľom zmodernizovať predovšetkým vysielanie na Rádiu Slovensko vzhľadom na konkurenčný trh komerčných rádii. Vzrástol podiel premiérového programu, vzrástol i podiel živého vysielania. Postupne sa upravoval a prispôboval podmienkam i celkový pomer vysielaného slova a hudby na jednotlivých vysielacích okruhoch, s prioritným usmernením podľa výsledkov prieskumov na Rádiu Slovensko, ktoré má zo všetkých programových služieb najvyššiu počťovanosť, pričom Významným medzníkom sa v tejto súvislosti stalo prijatie a aplikácia zákona o Slovenskom rozhlase č. 619/2003.

Napriek zmenám a vplyvom narastajúcej konkurencie novších foriem masmédií, napr. v dobe výraznej expanzie televízneho vysielania, rovnako aj v súčasnom štádiu prudkého rozvoja a vplyvu internetu ako silného komunikačného konkurenta, je počťovanie rozhlasového vysielania, predovšetkým vďaka výrazným akusticko-audiálnym špecifikám stabilizované a populárne. *Kultúra a umenie v rozhlasovej komunikácii si zachovali svoju opodstatnenosť. Počas svojej osemdesiatročnej existencie si verejnoprávny Slovenský rozhlas vybudoval a postupne pretváral širokospektrálnu základňu vlastných tvorivých organizačno-prezentačných centier, resp. umeleckých súborov aj hudobných telies, pričom postupne zakomponoval umelecké telesá pri tvorbe, realizácii a prezentácii rozličných umeleckých žánrov a foriem vo vysielaní ako aj v reprezentatívnej funkcii smerom k externému prostrediu.*

Nová vlna komplexnej reorganizácie vysielacej a programovej štruktúry od roku 2006 až po súčasnosť priniesla zásadné a významné zmeny ako aj súvislosti s reštrukturalizáciou rozhlasového vysielania vzhľadom na nové trendy a konkurenčný trh. *Závažným rozhodnutím v zmysle nových trendov sa stala realizácia umeleckého projektu digitálneho vysielania Rádía Klasika SRo 7 a Rádía Litera SRo 8, ktorý vznikol v spolupráci so Sekciou techniky Slovenského rozhlasu na pôde Rádía Devín, koordinátorom a riaditeľom inovatívnych projektov rozhlasu je Silvester Lavrík.*

Slovenský rozhlas rozšíril portfólio svojich programových služieb cieľne o stanice zamerané na vážnu hudbu a pôvodnú tvorbu, resp. rozhlasové hry. Rádio Litera je orientované na programy umelecko-dokumentárnych a literárnych žánrov, pontúka rozhlasové produkty pôvodnej tvorby z tvorivej dielne Slovenského rozhlasu, rozhlasové pásma, rozhlasové hry a archívne dokumenty. Dramaturgická línia je vystavaná na prezentácii všetkých žánrov umeleckého slova a všetkých historických období a štylotvorných smerov od drámy a poézie až po esej. Rádio Klasika je venované arteficiálnej hudbe, je zamerané na výberové počťovanie vážnej hudby, predovšetkým z ponuky žánrov symfonickej hudby a klasickej hudby, organových koncertov, koncertných programov ako aj opery.

Záver

Dejiny rozhlasového vysielania na Slovensku zasahujú od počiatku po súčasnosť do kultúrno-spoločenských reálií našej národnej histórie. História predchodcov Slovenského rozhlasu je rozsiahla – rozhlasové vysielanie na území Československa patrilo do kompetencie spoločnosti Radiojournal – Československé spravodajstvo rádiotelegrafické, založené v júli 1923, pričom slovenské počiatky siahajú do roku 1926, keď sa

Radiojournal ozval po prvýkrát 3. augusta a zahájil pravidelné vysielanie z Bratislavy. Rozhlas na území Slovenska vo svojej viac ako 80-ročnej histórii prešiel zložitým vývojom.

Ako významný kultúrno-spoločenský fenomén pôsobil v niekoľkých spoločensko-politických systémoch, pričom reprezentoval rozličné úrovne záujmov. Od roku 1926 zohrala táto rozhlasová inštitúcia dôležitú úlohu v zložitých historických etapách: Mníchovský diktát, Druhá svetová vojna, Slovenské národné povstanie, okupácia Československa v roku 1968, pád železnej opony v roku 1989. Na trhu programovej, prevažne komerčne orientovanej ponuky slovenských rozhlasových médií má Slovenský rozhlas osobitú a nezastupiteľnú postavenie. V kontexte vyše 80-ročnej existencie, v súvislosti plynulého vývoja inštitucionálnych rozhlasových predchodcov, resp. rozhlasových subjektov (od vzniku bratislavskej pobočky Radiojournal v roku 1926 až do obdobia prevratu v novembri 1989, s následným nástupom duálneho systému a procesu transformácie rozhlasu na verejnoprávných princípoch) si vybudoval pozíciu reprezentatívneho pendanta sprostredkovania tradičných hodnôt a foriem kultúry. Mnohonásobne bola realita jeho existencie ohrozená nielen spoločensko-politickými zásahmi, ale predovšetkým vplyvom nárastu rôznorodého vplyvu konkurenčných médií (modernizácia printových médií, najmä však televízia a internet, globálne problémy vyplývajúce zo spochybňovania verejnoprávných princípov).

Pôvodne súkromná, neskôr štátna rozhlasová inštitúcia, v transformačnom procese s výsledným verejnoprávnym kontextom, sa stala od počiatkov vysielania v éteri teritóriom šírenia kultúrno-umeleckých hodnôt, špecifickou zvukovou vzdelávacou inštitúciou v sfére mediálnej kultúry. Priestor pre kultúru, umenie a hudbu v slovenských rozhlasových podmienkach sa otváral od samého počiatku: ako prvý prenášal hudobnú kultúru do regiónov na Slovensku, otvoril tvorivo-realizačný priestor pre skladateľov, umelcov, spevákov a hudobných pedagógov. Zastrešil hudobné vydavateľstvo, symfónický orchester a ďalšie umelecké telesá, priniesol nový priestor pre realizáciu generácií domácich hudobných autorov a interpretov, ktorí dostali možnosť prezentácie vlastného umenia v profesionálnych podmienkach. Z hľadiska kultúrno-historického významu hudobné a umelecké telesá zohrali v Slovenskom rozhlase veľmi dominantnú rolu nielen ako šíritelia kultúry, ale aj ako významné mediálne produkty zvyšujúce počúvanosť tejto národno-spoločenskej inštitúcie.

Touto činnosťou a pôsobením svoje pôvodné poslanie ďaleko presiahol a transformoval sa na multi-kultúrnu inštitúciu. V spektre umeleckých a hudobných žánrov rozhlasová komunikácia na Slovensku otvorila cestu moderným formám kultúry a umenia špecifické záujmy diferencovaných poslucháčov. Možno konštatovať, že celkový historický vývoj rozhlasového vysielania vytvoril oporné piliere pre vyváženú kultúrnu tradíciu vo verejnoprávnom smerovaní v národnom i celoeurópskom meradle. Vzhľadom na vývojové trendy rozhlasového vysielania vedenie Slovenského rozhlasu a televízie Slovenska¹⁴ predpokladá budúcnosť verejnoprávného rozhlasového vysielania v tematickom zužovaní obsahov jednotlivých okruhov a na druhej strane v podpore priorít v prospech nových modelov rozhlasového vysielania. Možno konštatovať, že vzhľadom na aktuálne zmeny v inštitucionálnom a legislatívnom princípe má Slovenský rozhlas nenahraditeľné zastúpenie nielen vo vyspelom systéme spoločnosti ako kultivačný fenomén, ale predovšetkým ako rovnocenná zložka novej verejnoprávnej inštitúcie RTVS (vznikla spojením Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie ako národná, nezávislá, informačná, kultúrna a vzdelávacia inštitúcia, ktorá poskytuje službu verejnosti v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania),¹⁵ resp. ako podstatný verejnoprávny a kultivačný pilier duálneho systému na Slovensku.

LITERATÚRA:

- DRAXLER, V.: Slovenské rozhlasové dramatické vysielanie 1926 – 1960. Bratislava : Československý rozhlas, 1985.
DRAXLER, V.: Začiatky bratislavskeho rozhlasu. Študijný zošit. Bratislava : Metodicko-výskumný kabinet Čs. rozhlasu v Bratislave, 1976.
DRAXLER, V.: Slovenský rozhlas – jubilejný rok 1996. Bratislava : Slovenský rozhlas, 1996.
HRK, J.: Úlohy a poslanie hudobného vysielania v socialistickej spoločnosti In: Hudobný rozhlas II. Bratislava : Československý rozhlas, 1966.
DRAXLER, V.: Slovenský rozhlas. Jubilejný rok 1996. Bratislava : Slovenský rozhlas, 1996.
DRAXLER, V.: Reorganizácia rozhlasu na Slovensku v päťdesiatych rokoch. In: Príspevky k dejinám rozhlasu 7. Bratislava : Slovenský rozhlas, 2002.
DRAXLER, V.: Kalendárium In: Z histórie Slovenského rozhlasu. Dostupné na internete: <http://www.slovakradio.sk/radio-inet/depozit/rozhlas80/index.html>.
KAMENEC, L.: Fenomén rozhlasu v moderných slovenských dejinách. In: Príspevky k dejinám rozhlasu 6. Bratislava: Slovenský rozhlas, 2001.

¹⁴ Dňa 29. 12. 2010 vyšiel zákon č. 532/2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov s platnosťou od 21.1.011. Zákon zriaďuje novú inštitúciu – Rozhlas a televíziu Slovenska. Upravuje jej postavenie, poslanie, úlohy a činnosť inštitúcie, jej orgánov, tiež hospodárenie a financovanie. Zároveň sa zrušuje zákon č. 619/2003 Z. z. o Slovenskom rozhlase v znení neskorších predpisov a zákon č. 16/2004 Z. z. o Slovenskej televízii v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Blížšie pozri: Zákon č. 532 /2010 Z. z. o Rozhlase a televízii Slovenska a zmene a doplnení niektorých zákonov.

- LEHOCZKÁ, V.: Transkultúrne kontexty v rozhlasovej komunikácii verejnoprávného slovenského rozhlasu. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, 2010. 290s. ISBN: 978-80-8105-179-1.
LEHOCZKÁ, V.: Kultúra a masmediálna komunikácia v dobe vlády masových médií a konzumnej spoločnosti. In: Acta Culturologica. Zväzok 16. Zborník z doktorandskej konferencie. Bratislava : Katedra kulturológie Filozofická fakulta UK, 2009. s. 47 – 61.
LEHOCZKÁ, V.: Umelecké a hudobné kontexty v rozhlasovej komunikácii. In: Masmediálna komunikácia v interdisciplinárnom výskume. Zborník z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 4. a 5. apríla 2006. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, 2006, s. 185 – 191.
PATZÁKOVÁ, A. J.: Prvních deset let československého rozhlasu. Praha: Radiojournal, 1935.
VAJDIČKA, L.: Hudobné vysielanie rozhlasu na Slovensku v 20. storočí. In: Príspevky k dejinám rozhlasu 8. Bratislava: Slovenský rozhlas, 2003.
ZEMAN, L.: 75 rokov na vlnách. Bratislava: Slovenský rozhlas. 2001.

Internetové zdroje:
<http://www.radio.cz>
<http://www.rozhlas.sk>
<http://www.rtvs.eu>

